



HARMAA TALOUS JA RISKIEN HALLINTA

- tilaajavastuu

RATUKE-seminaari 28.10.2008

Markku Ranta-aho

Rikostarkastaja

Keskusrikospoliisi





Etiikka, moraalit ja liike-elämä

- **ETIIKKA:** käsitys hyvästä, pahasta, oikeasta ja väärästä
- **MORAALI:** yksilön käytännön elämässä tekemät valinnat
 - Oikaisemisen kiusaus on meille hyvin tuttua, kiusaus valita oikotie onneen, oikotie hyvään elämään. Lyhimmän ja nopeimman tien etsiminen ja valitseminen on erityisen tyypillistä sille ajalle, jota nyt elämme. Meistä on tullut lyhyen tähtäyksen ihmisiä, lyhyen perspektiivin ihmisiä. Tavoitteenamme on nopea menestys, nopea voitto, nopea rikastuminen, nopea tervehtyminen, nopea onnistuminen, nopea tyydytys, nopea tie mielihyvään. (John Vickström, esitelmä Tampere-talossa 24.5.1997)






Harmaa talous vs. etiikka ja moraali

- Laki, etiikka ja moraali eivät aina kulje käsi kädessä: ”Ei laki hyväksy kaikkea, mitä se ei rankaise, sillä ei lakikirja saata kaikkia rikoksia luetella” (Suomen laki, tuomarin ohjeita).
 - normijärjestelmän ulkopuolelle jää aina säätelemätöntä aluetta, jossa eettisyys ja moraali ovat vaikuttavina ohjenuorina



- 
- Organisaatioiden johto on vastuussa siitä, että organisaatio toteuttaa sille asetettuja tavoitteita ja toimii yhteiskunnan edellyttämien **sääntöjen mukaan**.
 - Väärinkäytösten havaitseminen ja ehkäisy ovat osa riskienhallintaa ja kehittämistä:
 - valvonnan kohdentaminen ja priorisointi
 - oikea ja sääntöjen mukainen prosessi
 - oma valvonta
 - viranomaisvalvonta







Talousrikosten motivaatiotausta

- Kolme kriminologian perusteoriaa
 - Arkirutiiniteoria
 - motivoitunut tekijä
 - otollinen kohde
 - heikko valvonta
 - Rationaalisen vallinnan teoria (näkökulma)
 - Panos – tuotos
 - Teko tehdään jos hyöty ylittää kustannukset



- 
- Puolustettavan tilan teoria
 - Ympäristö on suunniteltu turvattomaksi / turvattomaksi
 - Vrt. harmaan talouden talousrikollisuus
 - Motivoitunut tekijä, otollinen kohde ja heikko valvonta
 - Erittäin tuottavaa
 - Pieni riski



- 
- Turvaton ympäristö; talousrikosten tunnistaminen, lainsäädännön tulkinnanvaraisuus, helppo toteutettavuus, esitutkintakynnys, syytekynnys, tuomitsemiskynnys (tuomion ankaruus)
 - Teoriat selittävät hyvin talousrikollisuutta ja sen taustalla oleva motivaatiota
 - Kysyntä ja tarjonta luovat rikollisuutta





Tilaajan vastuu

Eettinen ja moraalinen

- Työehtojen noudattaminen
- Tasavertainen kilpailu
- Velvoitteiden suorittaminen
- Työn laatu
- Työntekijöiden kohtelu
- Normien toteuttaminen käytännössä
 - Harmaa alue

Juridinen

- Työehtojen noudattaminen
- Tasavertainen kilpailu
- Velvoitteiden suorittaminen
- Työn laatu
- Työntekijöiden kohtelu





Työnantajan vastuu

- Moraalinen vastuu
 - Kyky ja halu tehdä oikeita, oikeudenmukaisia ja lainmukaisia valintoja sekä ratkaisuja
 - ts. halu noudattaa voimassa olevia normeja
- Normien mukainen
 - Perustuu pakottavaan lainsäädäntöön
 - Edellyttää halua noudattaa voimassa olevia normeja





Harmaa talous ja riskienhallinta

- Potentiaaliset riskit
 - olemassa olevat
 - järjestelmä
 - normisto ja tulkinta
- Muuttuvat riskit
 - toimijat
 - taloudellinen tilanne
 - jne.





POTENTIAALISET RISKIT

- Normisto
 - hajanainen sääntely, hankalasti hahmotettavissa
- Puutteet normistossa
 - rekisteröitymispakon puute (ennakkoperintärekisteri)
 - rajoitukset tiedonvaihdossa
 - käännetty arvonlisäverojärjestelmä
 - jne.





– Tulkinta / soveltaminen

- vastuu soveltamisesta usealla toimijalla
 - sovelletaan vain oman alan normistoa
 - mahdollistaa hyväksikäytön
- esim. siirtymäaikalaki
 - mahdollisti lähetettyjen työntekijöiden ja ulkomaisen vuokratyövoiman pimeän käytön





MUUTTUVAT RISKIT

- Työntekijään liittyvät
 - ammattitaito tai sen puute
 - miten todetaan
 - koulutus, käytännön taito jne.
 - tietoisuus laatu normistosta
 - kielitaito tai sen puute
 - ymmärtääkö annetut ohjeet / määräykset
 - työkuvat / piirustukset
 - työturvallisuusmääräysten noudattaminen
 - työtavat ja -menetelmät
 - lähtömaan tavat ja menetelmät
 - työsuojelun merkityksen ymmärtäminen




- 
- Työnantajaan tai -teettäjään liittyvät riskit
 - pimeää työvoimaa käyttävän yrittäjän oma ammattitaito
 - laadun valvonta
 - ympäristöhaitat
 - ympäristörikokset
 - normiston tuntemus
 - piittaamattomuus lainsäädännöstä
 - tahallisuus
 - huolimattomuus
 - tarkoituksena voiton tavoittelu toimimalla normiston vastaisesti




- 
- Työnantajaan tai tilaajaan kohdistuvat riskit
 - yritys- tai ammattisalaisuuksien vuotaminen
 - työntekijän taustatietojen selvittäminen / varmistaminen
 - rikollinen tausta
 - ammattiosaaminen
 - bulvaanijärjestelyt
 - lahjonta / kiristys / pakottaminen
 - jne.
 - (korvaus)vastuukysymykset
 - työturvallisuusriskit
 - vakuuttaminen



- 
- Järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvät riskit
 - liitännäisrikollisuus
 - monialarikollisuutta
 - huumeaineet, rahanpesu, omaisuusrikollisuus jne.
 - korruptio
 - lahjonta, kiristys, pakottaminen, soluttautuminen
 - väkivaltaiset toimintatavat
 - pahoinpitelyt



- 
- järjestäytyneen rikollisuuden leviäminen talouselämän rakenteisiin
 - kulissit laittomalle toiminnalle
 - rahanpesu
 - kansainvälinen rikollisuus
 - järjestäytyneen rikollisuuden yhteydet rajojen yli





- Terroristinen rikollisuus
 - rahoitus
 - toiminnan rahoittaminen harmaan talouden talousrikoksilla
 - hyödyn siirtäminen ulkomaille
 - kohteisiin soluttautuminen
 - ulkomaisen työntekijän taustojen tarkastaminen
 - pitkään maassa asuneet






Syrjintä

- Työntekijän asema
 - lähtökohtana sopimussuhde työntekijän ja työnantajan välillä
 - normisääntelyä
 - työlainsäädäntö
 - työehtosopimukset työsäännöt
 - työsopimus




- 
- painopiste siirtymässä jälkikäteisistä rikkomussanktioista ennakolta vaikuttavien keinojen käyttöön
 - työturvallisuuslaki
 - (valtion) yhteistoimintalaki
 - hallintoedustuslaki
 - oikeus sopia useista kysymyksistä
 - työaika
 - vuosiloma
 - seuraamukset työehtosopimusjärjestelmän neuvottelumenettelyssä tai työtuomioistuinmenettelyssä





- rangaistukset tarpeellisia
 - suojaa eniten loukkaavat teot
 - viimekätinen keino
 - viranomaisten määräämä




- 
- Työsyrijinnän kriminalisoinnilla (RL) korostetaan paheksuttavuutta
 - Kuka voi syyllistyä
 - työnantaja
 - edustaja
 - esim. työnantajan lukuun toimiva rekrytoija
 - Ulottuvuus
 - työpaikkailmoittelusta työsuhteen päättymiseen
 - rekrytoinnissa ei saa käyttää syrjiviä edellytyksiä



- 
- palvelussuhteen aikana
 - kohtelu työnantajan käyttäessä tulkintavaltaansa
 - palvelussuhteen ehdot
 - » ylennykset
 - työn järjestelyt
 - » vuosilomajärjestelyt
 - työmenetelmät
 - työsuhteen päättyminen
 - irtisanominen, erottaminen, osa-aikaistaminen, lomauttaminen



- 
- Ilman painavaa tai hyväksyttävää syytä
 - oltava työhön liittyvä
 - esim. kirkolliseen virkaan hakevalta voidaan edellyttää uskonnollista vakaumusta
 - työtehtävä voi joissain tilanteissa edellyttää tiettyä sukupuolta





MUU RIKOLLISUUS

- Tilauspetokset
 - Ammattimaisuus
 - Kuittiyriytysten käyttö
 - ”Kaapatut” yritykset
- Varkausrikollisuus
- Kavallusrikollisuus
 - Yritysten omaisuuden käyttö yksityisiin tarkoituksiin





MUU RIKOLLISUUS

- Kätöntärikoksia, rahanpesua
 - Anestetun / petoksella saadun omaisuuden kätöntää
 - Omaisuuden piilottamista toisten nimiin
 - Kansainväliset kytkennät
- Lahjominen
 - Viranomaistoiminnassa
 - Elinkeinotoiminnassa





MUU RIKOLLISUUS

- Ympäristörikkokset
 - Rakennusjätteiden dumpaaminen
 - Jätehuoltoon liittyvien kustannusten välttäminen
- Työrikkokset
 - Työsuojelurikkokset
 - Tekniset puutteet
 - Puutteet perehdytyksessä
 - Työsyryntä / kiskonnantapainen työsyryntä
 - Ihmiskauppa
 - Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö

